

Dos trets definitoris de l'estètica kantiana i una conclusió comparativa respecte a Schopenhauer i Nietzsche

Abel Cutillas

INTRODUCCIÓ

Es pretén aquí delimitar dos dels aspectes claus de l'estètica kantiana. Les dues idees que plantejo com a centrals i decisives en aquesta són definicions privatives. Defenso que l'estètica kantiana és una estètica 1) sense objecte, i 2) sense càrrega cognitiva¹. Com es veurà aquestes dues característiques estan alhora implicades entre si, una exigeix l'altra i l'absència d'una exigeix l'absència de l'altra. Una estètica "sense objecte" ha de ser una estètica "sense càrrega cognitiva", i alhora una estètica "amb objecte" ha de ser una estètica "amb càrrega cognitiva". L'equivalència, que s'entreveu, seria entre objectivitat i coneixement, una equivalència que Kant posa sobre la taula.

Crec que aquests dos factors definitoris de l'estètica kantiana, juntament amb un tercer que aquí no analitzarem (l'estatut del judici reflexionant), són els decisius i els que poden servir-nos de criteri. Alhora caldrà tenir en compte la situació de l'estètica de Kant dins del sistema de la seva filosofia. No em sembla casual que Kant dediqui les parts inicials de les dues introduccions de la *Crítica de la facultat de jutjar* a delimitar correctament el sistema de la filosofia i les seves parts. L'estètica, i la possibilitat d'existència d'un objecte estètic en la filosofia kantiana tenen molt a veure amb aquesta delimitació. Serà igualment rellevant aquesta delimitació estricta del sistema de la filosofia kantiana per a escatir la possibilitat de càrrega cognitiva en el judici estètic.

Abans de començar cal destacar un altre detall: els arguments en favor de la tesi de la inexistència d'un objecte estètic en la filosofia

¹ Aparcarem aquí, per una qüestió d'espai, el tema de la relació entre estètica i moral. A grans trets els arguments que descriuen l'estètica kantiana com a cognitivament buida (absència de judici determinatiu, absència d'acord universal lògic, absència de regles...) poden ser usats per a descriure-la també com a moralment buida, amb matisos importants, però.

kantiana, com es veurà, s'extreuen bàsicament de les introduccions; en canvi els arguments en favor de la tesi de la inexistència de càrrega cognitiva en el judici estètic s'extreuen dels diversos apartats del cos del text. Això no vol dir que en les introduccions no trobem arguments en favor d'un aspecte i en el text de l'altre, però em sembla significatiu. Tenint en compte la relació entre introducció (on Kant té un punt de vista sistemàtic) i cos del text (on s'analitza més el gust i el judici), podríem aventurar la hipòtesi que l'absència d'objecte estètic, l'absència d'un regne d'objectes propi i privatiu del judici estètic; és el correlat sistemàtic a la tesi de l'absència de càrrega cognitiva en el judici de gust, que seria el correlat positiu o descriptiu en la teoria estètica kantiana.

SENSE OBJECTE

En l'inici de la introducció de la *Crítica de la facultat de jutjar*² Kant exposa el seu concepte de sistema filosòfic, segons el qual la filosofia es divideix en teòrica i pràctica en funció de la diferència d'objectes: "Hi ha només dues menes de conceptes que toleren el mateix nombre de principis de la possibilitat referida als seus objectes, principis que són diferents entre si. Es tracta dels *conceptes de la natura* i del *concepte de la llibertat*" (101)³. Hi ha dos i només dos tipus d'objectes que responen a dos i només dos tipus de conceptes: natura i llibertat. En la introducció no publicada parla de la divisió del sistema filosòfic en

² A partir d'ara citada com a *KU*, les cites es fan de la traducció catalana: Immanuel Kant; *Crítica de la facultat de jutjar*. Trad. de Jèssica Jaques Pi. Ed 62: Barcelona, 2004. Per a localitzar les cites les pàgines d'aquesta traducció s'assenyalen entre parèntesis en el cos del text; en les notes s'assenyalen entre claudàtors el paràgraf i la paginació de l'edició alemanya de referència (volum V de l'edició de l'Acadèmia). Les cites de la primera introducció, no publicada originalment, es fan a partir de: Immanuel Kant; *Primera introducció a la <Crítica del Juicio>*. Visor: Madrid, 1987.

³ "Es sind aber nur zweierlei Begriffe, welche eben so viel verschiedene Prinzipien der Möglichkeit ihrer Gegenstände zulassen: nämlich die Naturbegriffe, und der Freiheitsbegriff. Da nun die ersteren ein theoretisches Erkenntnis nach Prinzipien a priori möglich machen, der zweite aber in Ansehung derselben nur ein negatives Prinzip (der bloßen Entgegensetzung) schon in seinem Begriffe bei sich führt, dagegen für die Willensbestimmung erweiternde Grundsätze, welche darum praktisch heißen, errichtet: so wird die Philosophie in zwei, den Prinzipien nach ganz verschiedene, Teile, in die theoretische als Naturphilosophie, und die praktische als Moralphilosophie (denn so wird die praktische Gesetzgebung der Vernunft nach dem Freiheitsbegriffe genannt) mit Recht eingeteilt" [Introducció #1, 171]

filosofia teòrica i pràctica en funció de la "diferència originària dels seus objectes"⁴.

Podríem descriure el concepte de llibertat com a concepte negatiu, privatiu, com a "restricció" dels conceptes de la natura: "Allò que fa que aquestes prescripcions [s'està referint a les prescripcions pràctiques] constitueixin una part particular de la filosofia és que el seu principi no és, de cap manera, manllevat del concepte de la natura –que sempre està condicionat sensiblement- i, consegüentment, es fonamenta en allò suprasensible, que només el concepte de la llibertat, a través de lleis formals, fa cognoscible" (105)⁵. Al paràgraf IX de la introducció apunta que "el suprasensible es troba en el subjecte" (139).

El "suprasensible" no és un lloc, no és un espai. Només hi ha un lloc i un espai que és el dels fenòmens, el fonament de la llibertat es troba en el suprasensible, però en l'àmbit sensible es tradueix en el concepte de la llibertat. En el món dels fenòmens, l'únic món, la llibertat es manifesta (com a concepte diferent dels conceptes de la natura), i és irreductible a natura. Gérard Lebrun parla d'una diferència clau entre el suprasensible que s'usa en la construcció de la filosofia kantiana, i els "objectes" del suprasensible, que serien els excessos de la vella metafísica dogmàtica⁶. En la filosofia de Kant el suprasensible no és un espai d'objectes, no és un nivell de realitat diferent.

Partim de la base, doncs, que la filosofia kantiana delimita un únic món, un únic espai d'experiència, el dels fenòmens. Ara bé, aquest únic àmbit d'experiència en cap cas és singular, apareix sempre com a partit, escindit en teòric i pràctic segons els seus *objectes*: "Els conceptes, en tant que són referits als objectes –deixant de banda la consideració de si un coneixement d'aquests és possible o no ho és-, tenen el seu camp, que és determinat simplement segons la relació que

⁴ Immanuel Kant; *Primera introducció a la <Crítica del Juicio>*. Visor: Madrid, 1987. Pàg 21.

⁵ "sondern, weil und wenn ihr Prinzip gar nicht vom Naturbegriffe, der jederzeit sinnlich bedingt ist, entlehnt ist, mithin auf dem Übersinnlichen, welches der Freiheitsbegriff allein durch formale Geset kennbar macht, beruht, und sie also mora-lisch-praktisch, d.i. nicht bloß Vorschriften und Regeln in dieser oder jener Absicht, sondern, ohne vorgehende Bezugnehmung auf Zwecke und Absichten, Gesetze sind" [Intro # I, 173]

⁶ Gérard Lebrun; *Kant et le fin de la métaphysique*. Armand Colin: París, 2003.

el seu objecte té amb la nostra facultat de conèixer en general, la part d'aquest camp en la qual el nostre coneixement és possible és un territori (*territorium*) per a aquests conceptes i per a la facultat de conèixer exigida a aquest efecte. La part del territori on els conceptes esdevenen legisladors és el domini (*ditio*) d'aquests conceptes i de la seva corresponent facultat de conèixer" (106)⁷. Dos dominis on la nostra facultat de conèixer legisla a priori: el dels conceptes de la natura i el del concepte de la llibertat. Kant diu, a la primera introducció de la *KU*, no publicada originalment, que "la possibilitat de les coses segons lleis naturals és essencialment diferent, en quant als seus principis, de la seva possibilitat segons lleis de la llibertat"⁸. Precisament i exclusivament des d'aquí, des d'aquesta diferència en la possibilitat de les coses, es divideix la filosofia en teòrica i pràctica. Ara bé, la divisió legal no implica una duplicació ontològica: "el territori sobre el qual erigeix el seu domini i sobre el qual la seva legislació és *exercida* [es refereix a la filosofia en general] és sempre i únicament el conjunt dels objectes de tota experiència possible, en tant que aquests no són considerats com res més que simples fenòmens" (107)⁹. Dues possibilitats de les coses, dues legalitats, però un únic nivell de realitat i d'experiència: el dels fenòmens.

⁷ "Begriffe, sofern sie auf Gegenstände bezogen werden, unangesehen, ob ein Erkenntnis derselben möglich sei oder nicht, haben ihr Feld, welches bloß nach dem Verhältnisse, das ihr Objekt zu unserem Erkenntnisvermögen überhaupt hat, bestimmt wird. -Der Teil dieses Feldes, worin für uns Erkenntnis möglich ist, ist ein Boden (*territorium*) für diese Begriffe und das dazu erforderliche Erkenntnisvermögen. Der Teil des Bodens, worauf diese gesetzgebend sind, ist das Gebiet (*ditio*) dieser Begriffe, und der ihnen zustehenden Erkenntnisvermögen. Erfahrungsbegriffe haben also zwar ihren Boden in der Natur, als dem Inbegriffe aller Gegenstände der Sinne, aber kein Gebiet (sondern nur ihren Aufenthalt, *domicilium*); weil sie zwar gesetzlich erzeugt werden, aber nicht gesetzgebend sind, sondern die auf sie gegründeten Regeln empirisch, mithin zufällig, sind" [Intro # II, 174].

⁸ Immanuel Kant; *Primera introducción a la <Crítica del Juicio>*. Visor: Madrid, 1987. Pàg 23.

⁹ "Unser gesamtes Erkenntnisvermögen hat zwei Gebiete, das der Naturbegriffe, und das des Freiheitsbegriffs; denn durch beide ist es a priori gesetzgebend. Die Philosophie teilt sich nun auch, diesem gemäß, in die theoretische und die praktische. Aber der Boden, auf welchem ihr Gebiet errichtet, und ihre Gesetzgebung ausgeübt wird, ist immer doch nur der Inbegriff der Gegenstände aller möglichen Erfahrung, sofern sie für nichts mehr als bloße Erscheinungen

La relació objecte-facultat de conèixer delimita dos camps. El camp determina el concepte en funció del tipus d'objecte. Hi ha dos tipus d'objectes i per tant dos camps. A cada camp li correspon un territori de coneixement, o sigui que tenim dos territoris de coneixement, i en cada territori de coneixement hi ha una legislació o domini. Per tant, dos dominis, cada domini amb el seu territori, però, atenció, cadascun dels dos territoris són el mateix i únic territori possible: el món fenomènic. Dues legislacions, dues legalitats sobre un sol territori. O un sol territori legislat dues vegades¹⁰, legislat dues vegades en funció dels dos tipus de conceptes possibles (els conceptes de la natura i el concepte de la llibertat), i hi ha dos i només dos tipus de conceptes perquè hi ha dos i només dos tipus d'objectes: natura i llibertat. Legislació teòrica de l'enteniment i legislació pràctica de la raó, ambdues sobre el territori de l'experiència: el món fenomènic. "Així, l'enteniment i la raó tenen dues legislacions diferents respecte a un i al mateix territori de l'experiència, sense que l'una pugui perjudicar a l'altra" (107)¹¹. En la introducció no publicada, en el tercer apartat, denuncia l'intent va d'alguns filòsofs de reduir totes les facultats a una, la de conèixer, i expressa la tripartició facultativa: facultat de coneixement, sentiment de plaer i desplaer i facultat apetitiva. Per això mateix la filosofia kantiana pot ser considerada "sistemàtica" i no pas "homogènia". O, per dir-ho d'una altra manera, la idea de sistema que té Kant inclou la idea de parts irreductibles, la idea de sistema com a articulació d'elements, i no com a homogeneització o síntesi definitiva i total¹². Evidentment la

genommen werden; denn ohne das würde keine Gesetzgebung des Verstandes in Ansehung derselben gedacht werden können" [Intro #II, 174].

¹⁰ "lo cognoscitivo y lo práctico no son partes de un todo, sino que cada uno de ellos es el todo, lo cual implica que son *el mismo* todo, si bien eso *mismo* no aparece jamás antes de la escisión cognoscitivo-práctico ni en el punto cero de esa escisión, sino sólo, o bien como lo cognoscitivo o bien como lo práctico" F. Martínez Marzoa: "La Crítica del Juicio estético, Hölderlin y el Idealismo", dins Roberto Rodríguez Aramayo y Gerard Vilar (Eds.); *En la cumbre del criticismo: simposio sobre la Crítica del Juicio de Kant*. Barcelona: Anthropos, 1992. Pàg. 140.

¹¹ "Verstand und Vernunft haben also zwei verschiedene Gesetzgebungen auf einem und demselben Boden der Erfahrung, ohne daß eine der anderen Eintrag tun darf" [Intro # II, 175].

¹² "lo verdaderamente sistemático, para Kant, no consiste en esta rígida estructuración a efectos analíticos, sino en la articulación general y en las conexiones internas que guardan las facultades del espíritu (entendimiento, Juicio, razón) y la

irreductibilitat de les facultats està enllaçada amb la irreductibilitat de la diferència en el món fenomènic, de la diferència en els dos tipus d'objectes o, en altres paraules, irreductibilitat de la llibertat a natura. No hi ha ni una facultat total ni tampoc una experiència total, és a dir, que tant el sistema com el conjunt de l'experiència possible es mantenen sempre parcialitzats, dividits en facultats (tres) o en dominis/legislacions (dos) o en tipus d'objectes/conceptes (dos), no hi ha una facultat superior que englobi i dissolgui les altres, ni una experiència privilegiada que sigui capaç de saltar per damunt o de passar per davall de la bipartició de dominis o tipus d'objectes, és a dir, no hi ha una tercera legislació a partir de conceptes, no hi ha una tercera "prescripció a la natura". Per això mateix la tercera legislació, la prescripció que emani de la tercera facultat (el sentiment de plaer i desplaer), no podrà ser *objectiva*, és a dir, no legislarà sobre l'objecte, sinó sobre el subjecte. Aquí Kant parla d'"heautonomia". Delimitar un tercer regne d'objectes o pretendre trobar un tercer tipus de conceptes o una tercera legalitat que, per sorgir precisament del judici (facultat medidora), signifiqués la unificació d'enteniment i raó, això és, de natura i llibertat; és subvertir el kantisme¹³. Delimitar una experiència de la totalitat, és a dir, una experiència on es supera l'escissió sempre present entre natura i llibertat, l'escissió de les facultats i alhora del món fenomènic, és subvertir el kantisme. Delimitar una legislació, un discurs legal, que en ell mateix sigui ja la unitat del sistema, la dissolució de la diversitat facultativa i, alhora, la dissolució de la diversitat en l'experiència, és subvertir el kantisme. Aquest tercer element medidor no podrà ser concepte ni objecte ni llei objectiva, és a dir, no podrà ser determinant.

No hi ha un tercer objecte que unifiqui els altres dos ni hi ha una tercera legalitat objectiva (domini) que fonamenti les altres dues, ni hi ha, sobretot, una espècie d'intuïció estètica que accedeixi directament

red de principios que ellas establecen por separado y entre sí a efectos de realizar los "intereses" de la razón" Salvi Turró; *Tránsito de la naturaleza a la historia en la filosofía de Kant*. Anthropos: Barcelona, 1996. Pàg. 21.

¹³ "El verdadero engarce entre el mundo de la libertad y el mundo de la naturaleza no puede consistir en que deslicemos ningún reino intermedio esencial entre el reino del ser y el del deber, sino simplemente en que descubramos un tipo de *reflexiones* que participe por igual del *principio* de la explicación empírica de la naturaleza y del *principio* del enjuiciamiento moral" Ernst Cassirer; *Kant, vida y doctrina*. F.C.E.: Mèxic, 1993. Pàg. 336.

al *territorium* de l'experiència superant l'escissió teòric-pràctic. Recordem que el "tipus d'objecte" determina el domini, en cap cas la facultat determina el tipus d'objecte ni el tipus de domini. Agafant l'argot de la *KrV* hauríem de dir, doncs, que la divisió de l'esperit humà és *donada*, és a dir, que respon més a la passivitat que no a l'espontaneïtat. No donada només en el sentit que l'esperit humà té tals facultats, sinó donada també en el sentit objectiu, és a dir, en el sentit que es correspon a tals tipus d'objectes. És genera coneixement i moral¹⁴ perquè en el món hi trobem objectes que responen a la causalitat mecànica i objectes que responen a la causalitat de la llibertat. No són les facultats les que determinen els objectes, són els objectes els que determinen els tipus de conceptes (conceptes de la natura i concepte de la llibertat), determinen les facultats i determinen els dominis. Ens podríem preguntar d'on surt, en aquest plantejament passiu, el sentiment de plaer i desplaer, i Kant respondria que surt, no d'un tercer tipus d'objecte, sinó del subjecte mateix, el sentiment respòn a la "forma" del subjecte, a l'articulació mateixa de les dues altres facultats. Per tant, la filosofia que fem a partir del sentiment de plaer i desplaer, no sorgirà de l'anàlisi d'un tercer objecte, sinó de l'anàlisi de la *forma* del subjecte

El capítol VII de la introducció comença: "La disposició estètica de la representació és allò que en la representació d'un objecte és simplement subjectiu, és a dir, és allò que constitueix la relació de la representació amb el subjecte i no amb l'objecte" (129)¹⁵. I afegeix: "Ara bé, allò que en una representació és subjectiu, *allò que de cap manera pot esdevenir una part del coneixement*, és el *plaer* o el *desplaer* que està enllaçat amb aquesta representació, perquè, a través del plaer o del desplaer, no conec res de l'objecte de la representació, malgrat que

¹⁴ Atenció, aquí estem parlant des del punt de vista del saber: es genera saber teòric i saber pràctic perquè en el món hi ha objecte teòric i objecte pràctic.

¹⁵ "Was an der Vorstellung eines Objekts bloß subjektiv ist, d.i. ihre Beziehung auf das Subjekt, nicht auf den Gegenstand ausmacht, ist die ästhetische Beschaffenheit derselben; was aber an ihr zur Bestimmung des Gegenstandes (zum Erkenntnis) dient, oder gebraucht werden kann, ist ihre logische Gültigkeit. In dem Erkenntnis eines Gegenstandes der Sinne kommen beide Beziehungen zusammen vor" [Intro # VII 188-189].

ambdós, certament, poden ser l'efecte d'algun coneixement" (130)¹⁶. Un fragment de la introducció no publicada, tercer apartat, potser aclarirà més la idea: "Tant la facultat del coneixement com la facultat apetitiva contenen una referència objectiva de les representacions, el sentiment de plaer i desplaer només és, per contra, la predisposició a una determinació del subjecte"¹⁷. Per tant no hi ha correlat ni comprovació objectiva, no hi ha objecte ni característica de l'objecte on recolzar el judici estètic per a verificar el sentiment de plaer o desplaer. No hi ha un caràcter de bellesa. Per tant, l'apel·lació "formal" de l'estètica kantiana no pot ser llegida com a "formalització" de l'estètica¹⁸. Això ho hem de tenir present fins i tot allí on Kant parla explícitament del sentiment de bellesa com d'un sentiment que sorgeix de la "forma de l'objecte" (*Form des Objekts*) o de la seva configuració (*Gestalt*): "Efectivament, en aquests judicis la finalitat es fonamenta en l'objecte i en la seva configuració, tot i que no indica conceptualment la relació de l'objecte amb altres objectes (com faria per a un judici de coneixement), sinó que només concerneix l'aprehensió d'aquesta forma, en tant que, en la ment, es mostra conforme tant amb la *facultat* dels conceptes com amb la de la presentació d'aquests" (265)¹⁹. La forma que permet el judici estètic és sempre la forma universal del subjecte, tot i que en el judici estètic allò judicat siguin objectes i tot i que siguin precisament aquests objectes els que despertin el gust o els que rebin l'adjectiu "bell".

¹⁶ "Dasjenige Subjektive aber an einer Vorstellung, was gar kein Erkenntnisstück werden kann, ist die mit ihr verbundene Lust oder Unlust; denn durch sie erkenne ich nichts an dem Gegenstande der Vorstellung, obgleich sie wohl die Wirkung irgend einer Erkenntnis sein kann" [Intro # VII, 189].

¹⁷ Immanuel Kant; *Primera introducció a la <Crítica del Juicio>*. Visor: Madrid, 1987. Pàg 39.

¹⁸ "Quelle est donc cette "Form" qui distingue la conscience de beauté d'une perception? Certainement pas le contour d'un objet donné: la "Gestalt", précise Kant, n'est qu'un des aspects de la "Form" -et cette "Gestalt" même ne saurait d'ailleurs provenir d'une abstraction effectuée sur l'objet. Il y a "Form" partout où, à partir d'un ensemble de sensations, j'éprouve qu'une pluralité s'unifie d'elle-même dans l'espace ou dans le temps" G. Lebrun, *op. cit.* Pàg 521.

¹⁹ "Denn die Zweckmäßigkeit hat alsdann doch im Objekte und seiner Gestalt ihren Grund, wenn sie gleich nicht die Beziehung desselben auf andere Gegenstände nach Begriffen (zum Erkenntnisurteile) anzeigt, sondern bloß die Auffassung dieser Form, sofern sie dem Vermögen sowohl der Begriffe, als dem der Darstellung derselben (welches mit dem der Auffassung eines und dasselbe ist) im Gemüt sich gemäß zeigt, überhaupt betrifft" [#30, 279].

La tercera crítica no constituirà un tercer domini (legalitat objectiva) d'experiència perquè, com hem repetit, n'hi ha dos i només dos. I n'hi ha dos i només dos perquè hi ha dos i només dos tipus de conceptes, com diu Kant: els conceptes propis de l'enteniment i el concepte de llibertat, propi de la raó. No hi ha ni hi pot haver una tercera conceptualització, un tercer domini. Llavors, no podem parlar d'un conjunt d'objectes (conjunt format en funció de la legalitat que els constitueix) propi de l'experiència estètica. Precisament perquè la "legalitat" pròpia de l'experiència estètica no és constitutiva: el judici de bellesa no predica cap concepte de l'objecte²⁰. En altres paraules, podem dir que la "legalitat" pròpia de l'experiència estètica no funciona delimitant, o si ho preferiu, determinant l'objecte (i el terme "determinant" té en Kant el sentit precís de determinar en funció del concepte). D'aquí se'n segueix que no hi hagi, dins de la totalitat de l'experiència, un àmbit, un domini estètic propi. La conclusió obligada d'aquesta afirmació, conclusió a primera vista molt estranya, haurà de dir que no podem parlar d'objectes estètics. Això és, que no hi ha un "tipus" d'objecte propi de la *KU*²¹. Kant expressa clarament que el sistema real de la filosofia està dividit "d'acord amb la diferència originària dels seus objectes", en filosofia teòrica i pràctica. Aquí cal prestar atenció: la divisió del sistema s'esdevé a partir dels dos dominis d'objectes, de la diferència originària entre naturalesa i llibertat. Si no hi ha un tercer domini d'objectes no hi pot haver tercera divisió; l'estètica no podrà tenir un domini perquè no hi ha res, cap "diferència originària" que defineixi l'objecte estètic.

SENSE APORTACIÓ COGNITIVA

"Per distingir si quelcom és bell o no, referim la representació a l'objecte no per mitjà de l'enteniment amb vista al coneixement, sinó que, a través de la imaginació (potser enllaçat amb l'enteniment), la referim al subjecte i al seu sentiment de plaer i desplaer. Així, el judici de gust no és cap judici de coneixement ni, en conseqüència, és un judici lògic; es tracta d'un judici estètic, entenent per aquesta designació aquell judici el fonament de determinació del qual només

²⁰ #32, #35, #37.

²¹ En aquesta afirmació coincideixen G. Lebrun i Salvi Turró.

pot ser subjectiu" (147)²². I la relació entre estètica i coneixement no consisteix només en que el judici estètic no és un tipus especial de judici cognoscitiu, sinó també, i precisament per això, en que no hi ha possibilitat de "regular" la bellesa, de normativitzar-la: "Quan hom aprecia els objectes simplement segons conceptes, es perd tota representació de la bellesa. Així, no es pot donar cap regla segons la qual algú pogués estar obligat a reconèixer quelcom com a bell" (166)²³. Ni coneixem la cosa a través del predicat "bell", ni el predicat "bell" delimita un conjunt de coses, això és: el predicat "bell" no és una regla, no és un concepte. No hi ha determinació de l'objecte en funció del predicat "bell", *ergo* no hi ha objecte bell. La bellesa no és una característica de l'objecte. No hi ha un regne o conjunt d'objectes que es corresponguin al predicat "bell". Es diu, s'afirma, es declara que un objecte és bell: "D'aquí es dedueix que en el judici de gust no es postula res més que aquesta aprovació universal amb referència a la satisfacció sense mediació dels conceptes i, en conseqüència, es postula la possibilitat d'un judici estètic, que pot ser considerat com a vàlid simultàniament per a tothom. El judici de gust no postula la unanimitat de tothom (atès que això només ho pot fer un judici lògic universal, perquè pot adduir-ne raons), sinó que només exigeix a

²² "Um zu unterscheiden, ob etwas schön sei oder nicht, beziehen wir die Vorstellung nicht durch den Verstand auf das Objekt zum Erkenntnis, sondern durch die Einbildungskraft (vielleicht mit dem Verstande verbunden) auf das Subjekt und das Gefühl der Lust oder Unlust desselben. Das Geschmacksurteil ist also kein Erkenntnisurteil, mithin nicht logisch, sondern ästhetisch, worunter man dasjenige versteht, dessen Bestimmungsgrund nicht anders als subjektiv sein kann" [#1, 203].

²³ "Wenn man Objekte bloß nach Begriffen beurteilt, so geht alle Vorstellung der Schönheit verloren. Also kann es auch keine Regel geben, nach der jemand genötigt werden sollte, etwas für schön anzuerkennen" [#8, 215]. Explícitament també en el paràgraf 17 *L'ideal de bellesa*.

tothom aquesta unanimitat" (166)²⁴. El concepte no és allò que determina el judici de gust²⁵.

Dins de l'apartat de la "Deducció dels judicis estètics purs", el paràgraf 37 porta el títol "Què s'afirma a priori pròpiament sobre un objecte en un judici de gust?" diu: "no és el plaer, sinó la *validesa universal d'aquest plaer*, percebuda com a vinculada en l'ànim a la simple apreciació d'un objecte, la que és representada a priori en un judici de gust com a regla universal per a la facultat de jutjar, com a regla vàlida per a cadascú" (281)²⁶. Vet aquí el tall radical entre judici estètic i judici cognoscitiu, la diferència entre una universalitat objectiva i una universalitat subjectiva, una universalitat fonamentada en un concepte determinat (objectiva) i una altra fonamentada en la *forma del concepte* (subjectiva)²⁷.

²⁴ "Hier ist nun zu sehen, daß in dem Urteile des Geschmacks nichts postuliert wird, als eine solche allgemeine Stimme, in Ansehung des Wohlgefallens ohne Vermittelung der Begriffe; mithin die Möglichkeit eines ästhetischen Urteils, welches zugleich als für jedermann gültig betrachtet werden könne. Das Geschmacksurteil selber postuliert nicht jedermanns Einstimmung (denn das kann nur ein logisch allgemeines, weil es Gründe anführen kann, tun); es sinnet nur jedermann diese Einstimmung an" [#8, 216].

²⁵ El paper del concepte dins l'estètica kantiana està limitat per dues restriccions: "a) it must not constitute the evidential grounds for the judgement of taste –we cannot make a positive judgement of taste about something unless we are aware of positively liking the experience of it; and b) it must not be what gives rise to the subject's pleasure: a pleasure we have because we apprehend an object as satisfying a certain concept (given also some desires and other beliefs we have) is unfit to ground a judgement of taste, because its casual ancestry makes it the wrong kind of pleasure. These two prohibitions are so fundamental that Kant's aesthetics would be destroyed without them" Christopher Janaway: "Kant's aesthetics and the "Empty cognitive stock""; dins *The Philosophical Quarterly*. 1997, 189: 459-476. Pàg. 464.

²⁶ "Also ist es nicht die Lust, sondern die Allgemeingültigkeit dieser Lust, die mit der bloßen Beurteilung eines Gegenstandes im Gemüte als verbunden wahrgenommen wird, welche a priori als allgemeine Regel für die Urteilskraft, für jedermann gültig, in einem Geschmacksurteile vorgestellt wird" [#37, 289].

²⁷ En el judici estètic "no se trata de un juicio lógico, ya que no hay transmisión de conocimiento (acerca del objeto): lo que hay es una afección del espíritu que obliga a pensar el objeto como producido intencionalmente para generarla. El conjunto de sensaciones que articulan el fenómeno aquí no es referido a ningún concepto (fin objetivo) sino al *juego* que despierta en las facultades del sujeto (finalidad sin fin), por lo cual el juicio sólo puede denominarse *estético*, es decir, fundado en el sentimiento producido por la combinación de sensaciones (*aísthesis*)" Salvi Turró; *op. cit.* Pàg 99-100.

En el paràgraf 9 apareix el tema decissiu, segons Kant, la qüestió de si el plaer precedeix l'apreciació de l'objecte o a la inversa. Diu que el plaer no es troba en l'objecte, no ve donat per l'objecte, no es comunica el plaer que proporciona l'objecte en la sensació, perquè això apuntaria a la sensació d'agradabilitat, sinó que es troba en "la capacitat de comunicació universal de l'estat d'ànim en la representació donada" (168)²⁸. Una prova més de que no és en funció de tipus d'objectes, no és el plaer que emana d'un cert tipus d'objectes, en la sensació, allò que fonamenta el judici en l'estètica kantiana, sinó el plaer que emana en la reflexió i que descobreix a l'home l'harmonia de les seves facultats i, simultàniament, l'harmonia intersubjectiva, és a dir, la possibilitat d'entesa universal en funció, exclusivament, de la forma del subjecte. Això apareix explicitat en el "Quart moment del judici de gust", a partir del paràgraf 18, on parla de la pressuposició d'un "sentit comú" entre tots els humans com a peça indispensable per al judici estètic. També s'explicita aquest tema en el #40 "El gust com una espècie de *sensus communis*", on es torna a parlar de *sensus*, però atenció, com diu Kant, parlem de *sensus* "sempre que es vulgui utilitzar el nom de *sentit* per designar un efecte de la simple reflexió sobre l'ànim" (290)²⁹. El *sensus communis aestheticus*³⁰, doncs, no té res a veure amb cap alguna espècie d'intuïció estètica, amb una donació de coneixement directa i arreflexiva. No és una sensació, és una reflexió, una autoreflexió, on l'"auto-" no assenyala al subjecte individual que emet el judici estètic, sinó a la forma mateixa i universal del subjecte. A partir de l'apelació a aquest "sentit comú" es podria estirar el fil i entrar a discutir la relació d'això amb el suprasensible, sobretot fent referència al #57 "Solució de l'antinòmia del gust", on Kant directament fonamenta la universalitat del judici estètic precisament en el suprasensible, en la unitat subjectiva: "el substrat suprasensible de la humanitat" (358)³¹. I com Kant mateix reconeix aquesta solució és bessona de la que dóna per a solucinar antinòmies en les altres dues crítiques³².

²⁸ "ist es die allgemeine Mitteilungsfähigkeit des Gemütszustandes in der gegebenen Vorstellung" [#9, 217].

²⁹ [#40, 295].

³⁰ [#40, 295 nota al peu de Kant].

³¹ [#57, 340].

³² "Es pot apreciar que la solució de l'antinòmia de la facultat estètica de jutjar segueix un camí anàleg al de la *Crítica* en la resolució de les antinòmies de la raó

Em sembla que queda clar que l'estètica kantiana es fonamenta en la intersubjectivitat i no en cap tipus d'objecte/concepte ni en cap tipus especial de coneixement: "Les facultats de conèixer que són posades en joc a través d'aquesta representació estan, d'aquesta manera, en un joc lliure, perquè cap concepte determinat les limita a una regla particular del coneixement. Així, l'estat de l'ànim en aquesta representació ha de ser el d'un sentiment del joc lliure de les facultats de representar respecte d'una representació donada i amb vista a un coneixement en general" (168)³³. Hi ha diversos arguments laterals on el coneixement apareix acompanyant la bellesa, o com a producte més o menys indirecte d'aquesta, però mai s'inclou el coneixement en el judici estètic. Vegem, per exemple el que ens diu Kant a la "Nota general sobre l'exposició dels judicis estètics reflexius": "el bell exigeix la representació d'una certa *qualitat* de l'objecte, qualitat que pot esdevenir intel·ligible i que es deixa portar a conceptes (tot i que això no s'esdevé en el judici estètic)" (245)³⁴. Del fet que hi hagi bellesa, del fet que hi hagi "objectes bells", l'home en pot extreure coneixement i pot cultivar-se, cosa que no passa amb el sentiment d'agradibilitat. Ara bé, se segueix mantenint que el judici estètic no és cognoscitiu i que no hi ha un caràcter de bellesa propi dels objectes. Només podem parlar, segons Kant, d'una "certa qualitat". Si som conseqüents aquesta "certa qualitat" no podrà ser objectiva, sinó que serà una "qualitat" que el judici humà aportí, una "qualitat" que el judici *atorgui* a l'objecte. En Kant no hi ha objectes bells *de per si*, però això no significa que no es pugui discriminar entre coses belles i lletges, o que

pura teòrica, i també que aquí i en la *Crítica de la raó pràctica* les antinòmies ens obliguen, contra la nostra voluntat, a mirar més enllà del sensible, i a buscar en el suprasensible el punt d'unió de totes les nostres facultats a priori, atès que no queda cap més sortida per fer que la raó sigui unànime amb si mateixa" (360) [#57, 341].

³³ "Die Erkenntniskräfte, die durch diese Vorstellung ins Spiel gesetzt werden, sind hiebei in einem freien Spiele, weil kein bestimmter Begriff sie auf eine besondere Erkenntnisregel einschränkt. Also muß der Gemütszustand in dieser Vorstellung der eines Gefühls des freien Spiels der Vorstellungskräfte an einer gegebenen Vorstellung zu einem Erkenntnis überhaupt sein" [#9, 217].

³⁴ "Das Schöne erfordert dagegen die Vorstellung einer gewissen Qualität des Objekts, die sich auch verständlich machen, und auf Begriffe bringen läßt (wiewohl es im ästhetischen Urteile darauf nicht gebracht wird)" [266].

no hi pugui haver un “ideal de bellesa”; sinó que significa que la bellesa no pertany a les coses, pertany a la *mirada*³⁵.

CONCLUSIONS (AMB UN EXERCICI COMPARATIU)

Una de les idees en que s’ha insistit des de la introducció d’aquest text és la de la relació entre els dos trets característics de l’estètica kantiana: la manca d’objecte i la manca de càrrega cognitiva. La relació s’ha començat a construir, com haureu pogut veure, des del punt de vista sistemàtic, és a dir, fent referències constants al fet que és des del sistema de la filosofia (articulació de la divisió dels objectes en teòric i pràctic i de la tripartició de les facultats) des d’on Kant construeix i analitza el judici estètic. I a partir d’aquest punt de vista sistemàtic un altre tret característic de la filosofia de Kant ha pres protagonisme: la circumscripció de tota experiència al nivell del fenomen. L’estètica kantiana no podria trencar, en cap cas, la circumscripció de tota experiència al nivell del fenomen. L’estètica kantiana no podria “descobrir” o plantejar un nou nivell d’experiència, suprafenomenic; ni, com hem vist, podria apel·lar a una donació del món, a una experiència privilegiada, que superés l’escissió teòrico-pràctica. El manteniment de l’experiència estètica dins del nivell del fenomen haurà de ser un tercer element constitutiu, vora l’absència d’objecte estètic i l’absència de càrrega cognitiva, de la teoria kantiana.

Si apuntem ara envers autors posteriors per a comprovar el grau de proximitat que tenen respecte a l’estètica kantiana, el tema de la circumscripció de tota experiència al nivell del fenomen haurà de ser un criteri clau. Si comencem a mirar cap a la filosofia de Schopenhauer i la de Nietzsche, podrem comprovar com el primer defensa una ontologia duplicada, un món dividit en dos nivells de realitat: un d’inferior, el de la representació, el dels fenòmens, al qual accedim a través del coneixement causal; i un nivell superior, el de la voluntat, al qual accedim (coneixem) a través de l’art (la música)³⁶. En l’estètica de

³⁵ “La belleza nos sitúa así ante una comprensión de lo fenoménico totalmente distinta de la razón teórica: su único principio transcendental es el de la libertad de las facultades, es decir, el de una representación de lo ente que admite e incluso exige la participación productiva del sujeto (*poiesis, tékne*) en la misma constitución del objeto” Salvi Turró; *op. cit.* Pàg. 127.

³⁶ Segon Schopenhauer tenim dos nivells de coneixement, les idees i les representacions. Gaudim d’una sèrie de disciplines que treballen sobre els diversos àmbits de les representacions, i alhora, un saber molt particular que versa sobre les

Schopenhauer es vulneren les tres característiques de la teoria kantiana: 1) hi ha dos nivells d'experiència: a) l'experiència fenomènica segons el principi de raó, reflexiva; i b) l'experiència capaç de saltar per sobre de les escissions que provoca el principi de raó, intuïtiva, i que és la que ens condueix al transmón; 2) es delimita objectivament un domini estètic: l'àmbit de les idees, que serà el *material* per a l'art³⁷; i 3) el judici estètic es defineix com a judici cognoscitiu: en Schopenhauer el coneixement que ofereix el judici estètic és l'únic i autèntic coneixement, un coneixement³⁸, contraposat al coneixement fenomènic-causal, presoner del món de les aparences.

Així interpreta G. Simmel la diferència bàsica entre Kant i Schopenhauer: "Kant concluye: El mundo es fenómeno, y *por eso* es plenamente objetivo y real y penetrable hasta su fondo, puesto que todo más allá del fenómeno no sería sino una fantasía sin contenido.

idees: "Todas estas disciplinas, cuyo nombre más común es el de ciencia, afrontan por tanto el principio de razón en sus distintas formas y su tema es siempre el fenómeno, sus leyes, el nexo causal y las relaciones que nacen de él. Pero, ¿qué tipo de conocimiento examina propiamente esa esencia del mundo que persiste al margen e independientemente de toda relación, ese verdadero contenido de sus fenómenos que no está sometido a cambio alguno y por ello es conocido con idéntica verdad en cualquier tiempo, en una palabra, qué tipo de conocimiento examina *las ideas*, que son la inmediata y adecuada objetivación de la cosa en sí, de la voluntad? Este tipo de conocimiento es el *arte*, la obra del genio. El arte reproduce las ideas eternas capturadas a través de la contemplación pura, lo esencial y lo permanente de todos los fenómenos del mundo y, según el material con que los reproduzca, será arte plástico, poesía o música. Su único origen es el conocimiento de las ideas; su única meta la comunicación de ese conocimiento" Arthur Schopenhauer; *El mundo como voluntad y representación*. Edició de Roberto R. Aramayo. FCE: Madrid, 2004. Pàg. 275.

³⁷ "el verdadero fin de la pintura, como del arte en general, es facilitar la captación de las ideas (platónicas) de los seres en este mundo, con lo qual llegamos al estado de conocimiento puro, es decir, involuntario" Arthur Schopenhauer; *El mundo como voluntad y representación: complementos*. Trad. Pilar López de Santa María. Madrid: Ed. Trotta, 2003. Pàg. 471.

³⁸ "La capacidad preponderante para la forma de conocimiento descrita en los dos capítulos precedentes y de la que nacen todas las obras auténticas del arte, la poesía y hasta la filosofía, es propiamente lo que se designa con el nombre de genio. Puesto que tiene como objeto las *ideas* (platónicas) pero estas no son captadas *in abstracto* sino *intuitivamente*, la esencia del genio ha de hallarse en la perfección y energía del conocimiento *intuitivo*" Arthur Schopenhauer; *El mundo como voluntad y representación: complementos*. Trad. Pilar López de Santa María. Madrid: Ed. Trotta, 2003. Pàg. 423.

Schopenhauer deduce lo contrario del axioma kantiano del fenomenismo del mundo. Por tanto, este mundo es algo irreal, y la verdadera realidad hay que buscarla más allá de él. Para el sentido que de ella tiene Kant, la realidad es una categoría formadora de experiencia; mas para Schopenhauer, que ansía lo metafísico absoluto, es lo contrario de toda experiencia. Kant halló el término y punto de descanso del pensamiento en la fenomenalidad de la existencia; en cambio para Schopenhauer esta fenomenalidad se convirtió en un simple medio para señalar un lugar al absoluto de la existencia, un lugar colocado más allá de aquella fenomenalidad. Lo que a Kant le sirviera para rechazar el absoluto, Schopenhauer lo empleó en legitimarlo³⁹. Un kantisme invertit: el fenòmen sempre és fals, allò ver és la cosa en si, una cosa en si, però, que sembla definir-se precisament per no ser cognoscible. Schopenhauer proposa que, efectivament, la cosa en si, és a dir, allò ocult darrera tot fenomen, no és cognoscible. No és cognoscible, però, pels camins habituals de la raó, és a dir, pel coneixement lògic-lingüístic, conceptual, un pseudoconeixement al qual Schopenhauer li treu tota validesa. A la cosa en si, a l'autèntica veritat, s'hi arriba per una via especial: l'art.

Si en comptes d'usar a Schopenhauer com a mirall de l'estètica kantiana usem ara a Nietzsche podrem veure com en Nietzsche, sobretot en el Nietzsche post-schopenhauerià, el d'obres com *Humà, massa humà* o *Aurora* i posteriors, els trets característics del plantejament estètic concorden amb els kantians. En Nietzsche es renuncia a la duplicació ontològica⁴⁰, negant la transcendència i negant els suposats accessos "romàntics"⁴¹ a aquesta⁴². Es nega tota

³⁹ G. Simmel; *Schopenhauer y Nietzsche*. Espuela de plata, 2004. Pàg. 40.

⁴⁰ Segons J. L. Vermal: "La naturaleza metafísica que según él caracteriza al pensamiento filosófico se basa en la instauración de una dualidad, por la que lo que aparece en cada caso está determinado por una instancia transcendental que constituye el <ser verdadero>" Juan Luis Vermal; *La crítica de la metafísica en Nietzsche*. Anthropos: Barcelona, 1987. Pàg. 16.

⁴¹ A *La genealogia de la moral*, #5, acusa a Wagner, el seu antic mentor, d'haver-se convertit en un sacerdot, un portanveu del més enllà, per usar la música com a fetitxe, com a oracle, com a suprasaber. A partir d'*Humà, massa humà* "El artista ya no es esa lumbrera que ilumina a la humanidad, el genio que guía a un pueblo. El artista musical ya no se rige por criterios metafísicos, sino por criterios políticos, culturales y sociales. Esa desconfianza hacia el artista procede de la asimilación

càrrega cognitiva a l'art, càrrega cognitiva que Nietzsche mateix havia defensar fervorosament en la seva primera obra, *El naixement de la tragèdia*⁴³, amparada intel·lectualment per Wagner i filosòficament per Schopenhauer⁴⁴. I s'acaba negant l'existència d'un regne d'objectes propi de l'art o de la bellesa. En el fragment 10 d'*Humà, massa humà*, per exemple, comença a desmuntar la seva antiga teoria de les dues veritats i denega a l'art o l'estètica l'hegemonia sobre un suposat regne d'objectes *suprafenomenics* o ideals: "con la religión, el arte y la moral no tocamos la <esencia del mundo en sí>; estamos en el dominio de la representación y ningún <barrunto> puede llevarnos más allá"⁴⁵. O el fragment 222: "Lo que queda del arte. Es verdad que el arte tiene mucho mayor valor bajo ciertos presupuestos metafísicos, por ejemplo, si se cree que el carácter es inalterable y que la esencia del mundo se expresa constantemente en todos los caracteres y acciones; entonces la obra del artista se convierte en la imagen de lo eternamente persistente, mientras que para nuestra concepción el artista nunca puede darle a su imagen más que validez para una época, pues el hombre en conjunto ha devenido y es mudable, y ni siquiera el hombre singular

modélica del artista Wagner" Luis E. de Santiago y Guervós; *Arte y poder: aproximación a la estética de Nietzsche*. Madrid: Trotta, 2004. Pàg. 150.

⁴² "Il veut dissiper l'illusion des arrière-mondes, et donc ruiner la croyance à la supériorité ontologique de l'Idéal sur la réalité concrète, sur l'expérience effective" Jean Granier; *Le problème de la vérité dans la philosophie de Nietzsche*. Éditions du Seuil: Paris, 1966. Pàg. 55.

⁴³ Segons Picó, Nietzsche segueix en aquest llibre al peu de la lletra a Schopenhauer, introduint simplement la terminologia Apol·lo-Dionís: "La música es aquell arte no-plàstic que, tras su apariencia formal, hace comprender intuitivamente la verdad de Dionisos, la Voluntad. Este fragmento es significativo porque se establecen cuatro aspectos fundamentales de la música: 1) la música es *mediadora* entre la Voluntad y el mundo. 2) la música hace de mediadora porque "*comunica*" el contenido de la Voluntad. 3) la música se hace comprender de forma intuitiva. 4) la música comunica de forma intuitiva porque actúa como un *símbolo*." David Picó Sentelles; *Filosofía de la escucha: El concepto de música en el pensamiento de Friedrich Nietzsche*. Crítica: Barcelona, 2005. Pàg. 43.

⁴⁴ C. Janaway (*op. cit.*) exposa la diferència bàsica entre Schopenhauer i Kant, i diu que en Schopenhauer hi ha dues modalitats d'experiència: l'espacio-temporal causal i la de l'art, aquesta dualitat d'experiència es tradueix en una dualitat de veritats, tant en Schopenhauer com en el Nietzsche de *El naixement de la tragèdia*. En Kant no hi ha dualitat d'experiència, res escapa a l'espacio-temporalitat. Encara més, per a Schopenhauer "estètic" significa no-conceptual, però alhora cognoscitiu. En Kant, com hem vist, això seria contradictori.

⁴⁵ Friedrich Nietzsche; *Humano, demasiado humano*. Akal: Madrid, 1996. Pàg. 47.

es nada fijo y persistente"⁴⁶. Nietzsche deixa de banda la posició de Schopenhauer, i es distancia definitivament d'aquest a partir d'una idea clau: "para Nietzsche, el problema filosófico fundamental que el arte plantea ya no es, en modo alguno, el de su valor como instrumento para alcanzar la verdad"⁴⁷.

La distància respecte a Schopenhauer em sembla clara: Nietzsche ha passat de concebre l'art com a desvetllador de la veritat transcendent a concebre'l com a afirmador de l'aparença. Per això mateix, aquí, l'art és pensat com a contramoviment per excel·lència enfront del nihilisme, un nihilisme que històricament s'havia edificat sobre la negació del món i l'afirmació d'un *transmón*. Per contra, l'art potencia, afirma i valida allò que apareix, el fenomen, la realitat mundana; oblidant-se de tota transcendència, de tot més enllà. L'art capgira la jerarquia entre món aparent i món verdader provocant, alhora, que la dualitat mateixa desaparegui. "Es interesante observar cómo en su primer boceto de estética en *El nacimiento de la tragedia* se sirve de la *metafísica*, siguiendo los pasos de Schopenhauer, para articular el sentido del arte; pero, curiosamente, recurre de nuevo al arte para superar la metafísica"⁴⁸.

Des de Nietzsche, o si volem des de Kant: una estètica sense objecte, sense càrrega cognitiva i sense accés a un suposat transmón, és una estètica que supera la metafísica. A aquesta conclusió volia fer arribar el present text.

⁴⁶ *Idem* Pàg 148-149.

⁴⁷ Diego Sánchez Meca: "Arte mentira y liberación: una perspectiva nietzscheana"; dins *Contrastes* 2000 (V): 297-312. Pàg. 304.

⁴⁸ Luis E. de Santiago; *Arte y poder: aproximación a la estética de Nietzsche*. Madrid: Trotta, 2004. Pàg. 25-26.